

ISSN: 2149-0821

Sosyal Bilimler Dergisi / The Journal of Social Science

Yıl: 5, Sayı: 30, Kasım 2018, s. 125-138

Dr. Öğr. Üyesi Eylem ÖZDEMİR

İstanbul Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, ozdemire@istanbul.edu.tr

LIBERAL DEMOKRASİ ELEŞTİRİLERİ VE RADİKAL DEMOKRASİ TEORİSİ

Özet

Bu çalışmada siyasal teoride yer alan liberal demokrasi eleştirileri incelenmektedir. 20. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren güçlenen modernizm ve liberalizm eleştirileri bağlamında, liberal demokrasinin de krizde olduğu ileri sürülmüştür. Bu eleştirilerde liberal demokrasinin temsil yeteneği, katılım kapasitesi gibi meşruluğa ait alanlar sorgulanmıştır. Liberal demokrasi modelini eleştiren teorik yaklaşımların bir kısmı, aynı zamanda katılım, kamusal alan, temsil ve yurttaşlık üzerine yeniden düşünerek yeni stratejiler önerdiler. Bu, modern demokrasinin eşitlik ve özgürlük ideallerini derinleştirme iddiasında olan bir teorileştirme girişimidir. Radikal demokrasi projesi ve stratejileri olarak adlandırılan bu teoriler, müzakereci demokrasi ve agonistik çoğulculuk gibi birbirinden farklı formülasyonlardan oluşur. Bu makalede, liberal demokrasiye yönelik temel eleştirel argümanlar incelenerek, yeni teorilerin bir sınıflandırılması yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Liberal demokrasi, demokrasi teorisi, radikal demokrasi, müzakereci demokrasi

THE CRITIQUES OF LIBERAL DEMOCRACY AND RADICAL DEMOCRACY THEORY

Abstract

In this paper, I analyze the critiques of liberal democracy in political theory. The assertion that arguing the crisis of liberal democracy is introduced in the context of modernism and liberal democracy critics strengthened since 20th century's second half. Areas related to legitimacy such as the ability to represent or participation capacity of liberal democracy are questioned in those critiques. Some of the critical approaches on liberal democracy suggested new strategies rethinking about

participation, public sphere, representation and citizenship. It was an attempt of theorization asserting that deepen modern democracy's ideals of equality and liberty. The so-called radical democracy project and strategies are composed of different theoretical formulations including such as deliberative democracy and agonistic pluralism. In this paper, I try to classify those new theories, examining critical arguments towards liberal democracy.

Keywords: Liberal democracy, democracy theory, radical democracy, deliberative democracy

GİRİŞ

Demokrasi teorisindeki çağdaş tartışmaların büyük bir kısmını liberal demokrasiye yönelik eleştiriler oluşturur. Radikal demokrasiden müzakereci demokrasiye kadar geniş bir yelpazeye yayılan eleştirilerin, liberal demokrasinin, kökeninde yer alan eşitlik ve özgürlük ideallerini gerçekleştirmediği tespitinde ortaklaştığı söylenebilir.

Bu nedenle, temsil yeteneği, katılım kapasitesi, kamusal alanın niteliği gibi konular, bu teorilerin, liberal demokrasiye yönelik önemli sorgulama alanlarını oluşturmuştur. (Habermas, 1996, Laclau ve Mouffe, 1982, Cohen 2003) Bu eleştirilere aynı zamanda demokrasiyi katılımcı, eşitlikçi, özgürlükçü, farklılıkların tanınmasına dayalı bir içerikle yeniden formüle eden teorileştirme girişimleri eşlik etmiştir.

Bilindiği gibi modern toplum, Aydınlanma düşüncesinde beliren bireysel özgürlükle uyumlu ekonomik, siyasal, kültürel özellikler gösteren toplum olarak tanımlanabilir. Buradaki bireysel özgürlük ifadesi insanın dış müdahaleden bağımsız olması anlamında serbestlikle özdeştir. Modern toplum, ekonomide, serbest piyasacı kültürde birey olma temelinde bir normlar sistemini içeren, siyasette düşünce, ifade, örgütlenme özgürlüğünün güvence altına alındığı temsili demokratik toplumdur. (Köker 1992: 150) Modernleşme kuramı Batı'nın siyasal, toplumsal örgütlenme tarzını anlatır.

Nitekim liberal demokrasi de 2. Dünya Savaşı sonrasında Batı toplumlarında varolan siyasal kurumları, bu kurumların varoluşunu güvence altına alan hukuk kurallarını ve bu kurum ve kurallar içinde işleyen siyasal süreci anlatır. Modern demokrasiler, yurttaşların ifade, örgütlenme ve oy kullanma gibi siyasal haklara sahip olduğu yarışmacı bir temsil sistemine dayanır. Yurttaşlar siyasal haklarını kullanarak çıkarlarını geliştirirler; düzenli seçimlerde oy kullanma, siyasal parti rekabetine dayalı seçim düzenleme, seçim zaferiyle hükümeti kontrol etme ve bu sayede kamu politikalarını ve yönetimi şekillendirme bunun çeşitli biçimleridir.

Buna göre liberal demokrasinin içeriği şöyle özetlenebilir: Genel-eşit oy ilkesi, gizli oy ve açık sayımlı seçimlerle iktidarın el değiştirmesi, temsili kurumların varlığı, hukukun üstünlüğü-yargı bağımsızlığı, düşünce-anlatım- örgütlenme özgürlüğü. (Köker 1992: 29) Bütün bunlar kapitalizmle demokrasi arasında bir neden sonuç ilişkisini gündeme getirmektedir. Demokrasinin yalnız kapitalizme özgü olduğu Freidmancı tez, demokrasinin yalnız liberalizmle birlikte yaşayabileceği görüşüne de yol açar. Bu tezin ana dayanaklarından biri, demokrasinin, salt bir hükümet oluşturma yöntemi olarak kavranmasıdır. Diğer de, hem demokrasinin hem kapitalizmin serbest rekabet temelinde örgütlenmesidir. Serbest rekabet, iktisadi ve siyasal alanlarda serbest piyasa modeline sahip bir toplumsal örgütlenme tarzını ifade eder.

Dolayısıyla buradan anlaşıldığı üzere kapitalizmle demokrasi arasında serbestlik temelinde

bir benzerlik kurulmaktadır. Aslında bütün bu anlayışın argümanları, kaynağını demokrasi tarihi ile Batı tarihinin özdeş kılınmasında bulmaktadır. Batı toplumlarında feodal ilişkilerin çözülmesi ile birlikte, daha önce topraktan ayrılamayan, bir üretici güç olarak onun bir parçası olan emek, topraktan özgürleşir. Bu, emeğin piyasada alınıp satılabilir bir meta haline gelmesidir aynı zamanda. Yeni sınıf, işçi ile işveren, piyasada hiç bir hiyerarşik ilişkiye tabi olmadan eşittirler. Bu gelişmeler kapitalizmle birlikte birey kavrayışının da ortaya çıkmasına hizmet etmiştir. Birey kavramının, eşitlik, özgürlük kavramlarının temsili demokratik kurumlara evrilen sürecin Batı'daki yaşantısı, demokrasiye dair tanımlamaları da Avrupa merkezli olarak mutlaklaştırmıştır. Levent Köker, çağdaş demokrasilerde yurttaşın pasif direnişinin, yani kendini siyasal alandan çekmesinin sistemin meşruiyet sorununu ortaya çıkardığını söyler. Buna göre;

a) Devlete karşı bireyin hukuk aracılığı ile korunmasına imkan veren bireysel hak ve özgürlükler bireylerin siyasi karar alma süreçlerine katılımı ile ilgili bir açılım potansiyeli taşımasına rağmen bunu sağlamaktan çok bireyin kişisel alandaki güvenliği ile ilgili olmaktadır.

b) Yerleşik demokrasilerin kurumsal yapısı ve işleyişi temsili kurumların ve bu kurumlar içinde işgören kurumların (siyasi partiler ve baskı grupları) hiyerarşik, eşitsizlikçi yapıları, bireylerin siyasi sürece seslerini katmalarının önünde ciddi engeller olarak durmaktadır.

c) Bir kültüre mensubiyet hakkını tanımlayan kültürel kimlik içinde ifade edilen iyi yaşam tercihlerinin, kamusal değil özel alana ilişkin olduğu liberal demokratik devletin, bu tercihler karşısında tarafsız, dolayısıyla da bu tercihlerin siyasi yansımalarına kapalı olmasının gerekli kabul edilmesi, çoğulculuk ve katılım gibi demokratik meşruluğun özündeki değerleri de sınırlandırmak amacındadır. Kısacası yerleşik liberal demokrasilerde siyasi tartışma konusu yapılabilecek sorunların alanı da sınırlandırılmıştır. (Köker 1996: 110-119)

Liberalizme yönelik eleştirilerdeki ortak iddia, liberal demokrasi söylemindeki soyut yurttaş-birey kavramıyla, evrenselleştirilmiş hak nosyonunun, çoğulcu toplum anlayışıyla çelişkili bir yapıya büründüğü yönündedir. Buna karşılık, farklı kimliklerin ve özgünlüklerin tanınmasına dayalı yeni bir paradigma içinde demokratikleşme tarifleri yapılmaktadır. Buna göre, demokrasi sorununu kimlik-fark ilişkisi üzerinden tartışan bu tür bir yaklaşımın sahipleri, liberal demokrasinin yurttaşlık nosyonunun, farklılıkları aynılaştırdığını, aynılığa dayalı bir demokrasi formunun ise farklı kimliklerin taleplerine yanıt veremediğini, bir eleştiri olarak liberal demokrasiye yöneltmektedirler. Tekeli'nin (1999) ifade ettiği gibi, "Günümüzde demokrasilerin tartışılması onun yerine başka bir şey önermek için yapılmıyor. Demokrasinin daha iyi, daha yeterli hale getirilmesi için yapılıyor. Bu yüzeysel ve pragmatik bir eleştiri değil, demokrasiyi daha derinden dönüştürmeyi amaçlıyor. Bu eleştirinin derinleşmesi demokrasinin toplumların önünde aşkın bir amaç olarak bulunmasını aşındırmıyor; tersine onu pekiştiriyor. Böyle bir eleştiri, açıkça ifade edilmiş olsa da, olmasa da bir yeni insan modelinden yola çıkıyor. Bu insan artık ulus-devletin büyük ölçüde homojenleştirilmiş yurttaşı değildir. Bu, küreselleşmiş dünyanın insanıdır." (Tekeli 1999: 8)

Paradoksal bir biçimde küreselleşme sürecinin kendisi, hem liberal demokrasileri, insanlığın eşitlik, özgürlük idealini gerçekleştirecek tek siyasal rejim olarak kutsadı, hem de politik ve iktisadi sonuçları itibarıyla liberal demokrasileri yeniden gözden geçirilme ve sorgulanma ihtiyacıyla karşı karşıya bıraktı. Hızlı küreselleşme, refah ve zenginlikten çok yoksulluğu arttırırken dahil ettiğinden fazlasını dışladı, yol açtığı ekolojik tahribat, iktisadi ve sosyal

sonuçlar olarak ortaya çıktı ve elbette hem küreselleşme sürecine hem de liberal politikalara duyulan kuşkuları arttırdı.

1. Liberal demokrasinin krizi ve radikal stratejiler

Radikal stratejilerin liberal demokratik model üzerine tartışması, siyasal kriz bağlamında yapılmaktadır. Liberal demokrasi için yapılan kriz tespiti üç bağlamda ortaya çıkar: Yurttaşlık, temsil ve meşruiyet.

“Modernliğin ya da modern toplumun, küreselleşme ile birlikte hız kazanan tarihsel serüveni içerisinde varılmış bulunan post ya da geç modern durum, liberalizmin toplum-öncesi ve tarihdışı haklarıyla donatılmış vatandaş-bireylerin rasyonel iletişimine dayanan kamusal, hukuki çerçeve tarafından artık içerilememekte ve bu, bir kriz durumu olarak liberal demokrasilerin krizi olarak yaşanmaktadır. Modernlik serüveninin hızlanmasıyla birlikte ortaya çıkan haller (kimlikler), liberal demokrasinin vatandaş-olma hali üzerinden örgütlenen kamu alanına dahil olma imkanını bulamamakta, bu durum son kertede bir temsil sorununa ve giderek de bir meşruiyet krizine dönüşmektedir. Bugün, liberal demokrasilerin krizi dendiğinde anlaşılan, esas olarak, post ya da geç modern zamanlara ait bir temsil sorunu ve bundan kaynaklanan meşruiyet krizidir.”(Yeğen 2001: 181)

Liberal demokrasinin, bu şekilde tespit edilen krizi üzerine düşünen radikal stratejiler, özcülük eleştirisinin bir parçası olarak, bireyci liberal hak ve özgürlükler söylemiyle de tartışma halindedir. Mouffe, özellikle Carl Schmitt üzerine yaptığı tartışmada, eşitlik ve liberal demokrasi hakkındaki argümanlarını kurmaktadır. Mouffe için, Schmitt’in kuramsal çerçevesinde önemli olan, liberalizm ve demokrasi arasında yaptığı ayırım ile bunların arasında kurduğu karşıtlıktır. Schmitt, liberal bireyselcilik ile esas olarak politik olan ve homojenlik temelinde bir kimlik oluşturmayı hedefleyen demokrasi ideali arasında üstesinden gelinemez bir karşıtlık olduğunu ileri sürer. Buna göre, liberalizm, demokrasiyi ve demokrasi de liberalizmi yadsır.

Parlamentar demokrasi ise, liberalizm ve demokrasinin eklemlenmesinden ibaret bir rejim olduğu için yaşaması mümkün değildir. Schmitt, liberal eşitlik anlayışı ile demokratik anlayış arasında ayırım yapılmalıdır. Liberal eşitlik anlayışı, her bir kişinin diğeriyle otomatik olarak eşitliğini varsayar. Demokratik eşitlik anlayışı ise, halka ait olanlarla onun dışında olanlar arasında ayırım yapma olanağını talep eder; bu nedenle de zorunlu eşitsizlik ilişkisi olmadan varolamaz. Eşitlik ancak, özgül olarak tanımlanabilir; yani ekonomik eşitlik, politik eşitlik vb...

Mouffe, Schmitt’in, böyle bir ayırım yapmasının önemine dikkat çekerken, politik bir demokrasinin insanlığın tamamına değil, özgül bir halka dayandırılmasının zorunlu olduğu görüşünde haklı olduğunu belirtir: “Schmitt için önemli olanın, homojenliğin dayandığı benzerliğin doğası olmadığı açıktır. Önemli olan, demos’a ait olanlar- ve bu nedenle eşit haklara sahip olanlar- ile politik alanda, demos’un parçası olmadıklarından eşit haklara sahip olamayanlar arasındaki bir sınır çizgisini izleme olanağıdır. Böylesi bir demokratik eşitlik-bugün yurttaşlıkla ifade edilen- ona göre, diğer tüm eşitlik biçimlerinin temelidir. Demokratik yurttaşlara, demos’a ait olmaları sayesinde eşit haklar tanınır, yoksa, soyut bir insanlık fikrinin parçası olmalarından dolayı değil; ama halk kavramı olduğunu ve bir insanlık demokrasisinin asla olamayacağını ilan etmesinin nedeni budur.”(Mouffe 2002: 49)

Mouffe, politik alanda bireylerin evrensel eşitliğini gerçekleştirmeye çalışmanın politik

eşitlik ve politikanın değer yitirmesine yol açacağını ileri süren Schmitt'in argümanlarının, kozmopolit bir yurttaşlık için, kozmopolit bir demokrasi olanağı için üzerinde düşünülmeğe değer olduğu fikrindedir. Öte yandan Mouffe, Schmitt'in evrensel eşitlik anlayışıyla demokratik eşitlik anlayışı arasında kurduğu karşıtlığı, liberal demokrasinin kesin olarak yıkılmasına yol açacak bir çelişki olarak düşünmez. İkisi arasındaki karşıtlığı alır; liberalizmle demokrasi arasında zorunlu bir uyum olduğu anlayışına karşı, liberal mantığın hakimiyetinin demokrasinin uygulanmasında tehlikeler yarattığı fikrini kabul eder ama eklemlemelerini ve sonuçlarını başka türlü tasavvur eder.

“Böyle bir eklemleme, yeni bir politik toplum biçimi olarak liberal demokrasinin zenginliğünün kurucusu olan çok önemli bir dinamiği yerleştiren bir gerilim yeri olarak görülebilir. Halkın demokratik kuruluşu mantığı ve hakları ve eşitliği pratiğe kazıma, liberal söylemin doğasındaki soyut evrenselciliğe eğilimi yok etmek için gereklidir. Ancak liberal mantık ile eklemleme, insanlığa ve insan haklarının polemiksel kullanımına gönderme yaparak, o hakların yerleştirilmesi ve yönetecek olan halkın tanımlanması politik pratiğine zorunlu olarak kazınmış olan dışlama biçimlerine kesintisiz biçimde meydan okumamıza izin verir.”(Mouffe 2002: 53)

Mouffe, bu konuda daha iyimserdir, ama yine de, çelişen iki mantık arasında hiçbir zaman nihai çözüm ya da dengenin mümkün olmadığını belirterek, liberal demokratik politikayı da, bu temel paradoksun kesintisiz müzakeresi süreci olarak tanımlar. Mouffe'un, hem liberal demokrasiyi hem de liberal demokrasiyi derinleştirecek bir radikal demokratik politikayı tanımlarken, sürekli çatışmacı bir karakter vurgulaması, agonistik çoğulcu modelin önemli ve ayırdedici özelliklerinden biridir. Müzakereci demokrasi modeliyle yaptığı ve radikal demokratik stratejinin yapısal karakteriyle liberal demokrasi eleştirisinin eksenlerini tanımlayarak, biraz daha netleştirdiği tartışmada da bunu görebiliriz.

20. yüzyılın son çeyreğinde radikal demokrasi projesi ve stratejileri olarak anılan siyasal söylemin ve teorilerin, tam olarak yukarıda sözü edilen demokrasinin krizi üzerine düşündüğünü görürüz. 1960'lardan itibaren modern toplum yapılarına yönelen eleştiri dalgası- tabii bu yükselen toplumsal hareket dalgasıyla da ilgilidir- aynı yüzyılın sonunda liberal demokrasiye yönelen sistemli eleştirilere evrilmiştir.

2. Müzakereci demokrasi modeli

Iris Young, Joshua Cohen, Seyla Benhabib, Habermas, Laclau, Mouffe gibi daha pek çok yazar sadece liberal demokrasi eleştirisi yapmadılar; aynı zamanda klasik demokratik doktrine içkin olan eşitlik, özgürlük, adalet gibi değerlerin derinleştirilmesine yönelik teorik projeksiyonlar yaptılar. Müzakereci demokrasi, agonistik çoğulculuk, toplulukçuluk gibi model ve kavramlaştırmalar bunun örnekleridir.

Seyla Benhabib, Iris Young, Joshua Cohen gibi müzakereye dayalı demokrasi modelini çeşitli biçimleriyle savunan yazarlar olmasına rağmen, daha çok Habermas'la birlikte anılan bu demokrasi modelinin kökleri sözünü ettiğimiz radikal stratejilere göre çok daha eskiye gider. Habermas'ın 1960'lardan beri, özellikle burjuva hukuk devletinin anayasal yapısı ile demokrasi fikri arasında temel bir çelişki olduğu yolundaki tartışması, müzakereci demokrasinin temelini oluşturur.

Habermas, modernitenin tamamlanmamış bir proje olduğunu belirtirken, modernitenin, söz verdiği iki olgudan birincisini, gelişmeyi sağlarken, ikincisini, yani özgürlük ve demokrasiyi sağlayamadığı görüşündedir. Bu durumda kamusal alanın işlevli bir şekilde örgütlenmesi, eksik kalan modernite sürecini de tamamlayacaktır. Bu durumda kamusal alanın işlevli bir şekilde örgütlenmesi, eksik kalan modernite sürecini de tamamlayacaktır. Liberal devletin, pazar anlayışını meşrulaştıran ve anayasal anlamda özel haklara ağırlık veren yapısıyla, özgürlükçü-eşitlikçi burjuva düşüncesi arasında temel bir çelişki olduğunu, bu çelişkinin de sınıflı toplumun yapısından kaynaklandığını vurgulayan Habermas, buna karşı, liberalizmin özel alan anlayışının değişmesini ve yurttaş katılımının gerçekleşmesini amaç edinir. (Habermas 1984: 37-74)

Müzakereci demokrasi, liberal demokrasinin, toplumsal grupların ve kolektif kimliklerin karar alma süreçlerine katılımını gerçekleştirmesiyle mümkün olabilir. Habermas'a göre, bugün sosyalizmden sonra bir dönemden söz edilecekse liberal demokrasi de kendisinin ciddi bir temsiliyet krizi içinde olduğunu kabul etmelidir. Liberal demokrasinin bu tıkanmış görüntüsü, iki yenilik üzerinden değişebilir. Birincisi, devlet-sivil toplum karşıtlığına son verilmeli, bunun yerine siyasal toplum-ekonomik toplum-sivil toplum şeklinde üçlü bir ayrıma gidilmelidir. Liberal anlayış, sivil toplumu ekonomik alan olarak değerlendirir ve burada bireyi piyasa koşullarıyla baş başa bırakır.

Toplulukçu görüş, sivil toplumu genel bir topluluk zemini olarak algılar ve bireyin özel alanını da reddederek bireyi bu alan içine sokar. Habermas, kendi modelini her iki anlayıştan da ayırır: "Siyaset ne liberal görüşün savunduğu gibi kolektif amaçlar için siyasal iktidarı kullanan yönetim aygıtına karşı özel çıkarların korunması ve karar alma süreçlerine eklenmesi işlevini gören bir etkinlik olarak dar anlamda düşünülmeli, ne de toplulukçu görüşün savunduğu gibi toplumun temelini oluşturan etik yaşamın düşünsel bir biçimi olarak geniş anlamda düşünülmelidir. Bu dar ve geniş siyaset kavramlarının belli bir ölçüde doğruluk payları olmakla birlikte her ikisi de devlet-sivil toplum karşıtlığı dolayısıyla iki boyutlu toplum anlayışı üzerine oturdukları için demokrasi olgusu bağlamında sınırlı ve sorunlu kavramlar olarak kalmaktadırlar." (Habermas 1999: 48)

Habermas, siyaseti, toplumsal ilişkileri oluşturan bireysel ve kolektif kimliklerin birbirleriyle bağımlı varlık koşullarını fark etmelerini sağlayan ve bu kimlikler arası belli bir ölçü içinde dayanışmayı olanaklı kılan, sorgulama-tartışma-müzakere etkinliği olarak tanımlar. Bu anlayışın gerçekleşeceği yer de Habermas'ın kullandığı kavramla kamusal alandır. Kamusal alan, siyasal iktidar ile toplum arasında siyasaların oluşturulduğu, toplumu oluşturan yurttaşların temel taleplerinin karşılıklı bir iletişimi içinde birer siyasal sistem haline geldiği bir dolayım alanıdır. Kamusal alanın işleyişi şu ilkelerle özetlenebilir:

"a) Bir eylem normu, o normdan (ve normun uygulanmasının yan etkilerinden) etkilenmesi muhtemel olan herkesin, pratik bir söylemin katılımcıları olarak, böyle bir normun uygulamaya konması veya uygulamaya devam edilmesi üzerinde (rasyonel olarak yürütülen) bir anlaşmaya varması halinde gerçeklik kazanır.

b) Herkesin herkesçe, hiçbir kısıtlama olmaksızın, iddiaları geçerli savlarla desteklendiği sürece karşılıklı olarak, özerk ve rasyonel özneler olarak tanınmış olması gerekir.

c) Böylece ulaşılan kararlarla meşruluğunu kazanan diyalog süreci, erişim imkanları bakımından da kamusal olmak durumundadır: Konuşma ve eylemde bulunma yeteneğine sahip ve aynı zamanda tartışılmakta olan normdan potansiyel olarak etkilenecek olan herkes,

tartışmaya eşit koşullarda katılabilmelidir.

d) Katılımcılar, zımnem kabul edilmiş olabilecek geleneksel normlara karşı çıkacak bir tavır alabilmelerine imkan verecek biçimde, söylemin düzeyini değiştirme yeteneğine sahip olmalıdırlar. Rasyonel söylem için hiçbir şey -ne zenginlik ne iktidar kaynakları ne gelenek ne de otorite- tabu olmamalıdır.”(Keyman 2000: 133-134)

Müzakereci demokrasinin mevcut işlevsiz temsili demokrasinin sistem ağırlıklı yönünü ters çevirerek, çevre ağırlıklı bir hale getirmek arzusunda olduğu söylenebilir. Bu da bütün farklılıkların-kimliklerin kendilerini özgürce ifade edeceği bir dönüşüm alanında gerçekleşecek, karşılıklı diyalog ve sorgulama süreci ile pratiğe geçecektir. Burada sorgulama, kamusal alanın herhangi bir kimlilik-farklılık-çıkarcı çevresi tarafından tahakküm altına alınmaması amacını güder. (Habermas 1998: 141-157) Bu, sürekli değişimin de zemini.

Müzakereci demokrasi modelini önerenlerin temel iddiaları, uygun müzakere prosedürleri sayesinde, hem liberal hakların savunulması olarak anlaşılan rasyonaliteyi hem de halk egemenliği tarafından temsil edildiği şekilde, demokratik meşruluğu sağlayacak anlaşma biçimlerinin mümkün olduğudur. Cohen, modernlerin özgürlüklerinin demokratik sürecin dışında tasavvur edilmesinin yanlış olduğunu ve eşitlikçi ve liberal değerlerin demokrasiyi kısıtlayıcı olmaktan ziyade, demokrasinin unsurları olarak görülmesi gerektiğini belirtir. (Cohen 1999: 144) Benhabib de, müzakereci modelin kişisel hak ve özgürlüklere vurgu ile kolektif oluşum ve irade oluşumuna demokratik vurgu arasındaki dikotomiye aştığını söyler. (Benhabib 1999: 105)

Benhabib, müzakere sürecinin özelliklerini, şöyle tanımlar: “1) Böyle bir müzakereye katılımı eşitlik ve simetri normları uygulanmıştır; konuşma edimlerini başlatma, soru sorma, sorgulama ve tartışma açma bakımından herkes aynı fırsatlara sahiptir; 2) Herkesin belirlenen konuşma konularını sorgulama hakkı vardır; 3) Herkesin bizzat söylem usulünün kuralları ve bunların uygulanma veya yürütülme tarzı hakkında dönüşlü savlar ortaya atma hakkı vardır. Dışlanan kişi ya da grup, önerilen söz konusu normdan dolayı olumsuz etkilendiğini gerekçeli olarak gösterebildiği sürece, baştan konuşmanın gündemini ve katılımcıların kimliğini sınırlayan kurallar yoktur.” (Benhabib 1999: 105)

Bu görüşe göre, demokratik prosedürün, herkesin çıkarlarını dikkate alan bir uzlaşmaya varması yeterli değildir. Amaç, “iletişimci iktidar” üretmektir ve bu, ilgili olan herkesin özgür bir şekilde verilmiş onayının koşullarını oluşturmayı gerektirir. Ancak ozaman, elde edilen konsensusun yalnızca bir anlaşma değil, rasyonel bir konsensus olduğundan emin olunabilir. Benhabib, bu durumu şöyle açıklar: “Müzakereci demokrasi modeline göre, bir yönetim biçiminde kolektif karar alma süreçleri açısından meşruluk ve rasyonelliğe erişilmesi, bu idare biçiminin kurumlarının herkesin ortak çıkarına olduğu düşünülenin özgür ve eşit bireyler arasında rasyonel ve dürüst bir şekilde yürütülen kolektif müzakere süreçlerinin sonucu olacak şekilde düzenlenmesinin zorunlu bir koşuludur.” (Benhabib 1999: 104)

Habermas’a göre, istikrarlı ve iyi işleyen bir demokrasi, meşrulukla ilgili derin bir rasyonel anlayış aracılığıyla bütünleştirilen bir idare biçiminin yaratılmasını gerektirir. Habermasçılara göre de, merkezi konunun, demokratik kurumlar tarafından alınan kararların herkesin çıkarlarını eşit biçimde ifade eden, tarafsız bir bakış açısını temsil etmesini- ki bu demokratik katılım yoluyla rasyonel sonuçlar verecek prosedürlerin tesis edilmesini gerektirir- garanti edecek bir biçimin bulunmasında yatmasının nedeni budur. Benhabib’in işaret ettiği gibi,

“karmaşık demokratik toplumlarda meşruluk geneli ilgilendiren konularda herkesin özgür ve sınırlanmamış açık müzakeresinin sonucu olarak düşünölmek zorundadır. ” (Benhabib 1999: 104)

Müzakereci demokrasiyi önerenler, demokratik konsensusun sınırlarını göstermek istedikleri için, bir başka tip rasyonalitenin, iletişimci eylem ve özgür kamu aklında faal durumdaki rasyonalitenin öneminde ısrar ederler. Bu rasyonaliteyi, demokratik yurttaşları harekete geçiren merkezi güç ve yurttaşların ortak kurumlara olan bağılılıklarının temeli haline getirmek isterler. Mouffe’un müzakereci demokrasi modelinde tartışma halinde olduğu temel argümanlardan biri budur.

3. Agonistik çoğulculuk

Mouffe (2002: 107), liberal demokratik kurumlarda cisimleşen rasyonalite hakkında geliştirilen argümanlarla demokratik yurttaşların yaratılmasına katkı yapılamayacağı fikrindedir. Ona göre, demokratik bireyler, ancak, “demokratik değerlerle özdeşleşmeyi destekleyen kurumları, söylemleri, yaşam biçimlerini çoğaltarak olanaklı kılınabilir.” Mouffe, liberal demokrasilerde tesbit ettiği “demokratik açık” nedeniyle, farklı bir demokrasi anlayışı geliştirmek gerektiği konusunda müzakereci demokratlarla hemfikirdir.

“Yurttaşların idare biçiminin işleyişine aktif katılım hevesini kırarak ve yaşamın özelleştirilmesini teşvik ederek beyan ettikleri istikrarı sağlayamadıkları açıkça göröldü. Toplumsal dokuyu tehdit eden uç bireycilik biçimleri yaygınlaştı. Diğer taraftan, itibar edilebilir yurttaşlık anlayışlarıyla özdeşleşme olanağından yoksun bırakılan pek çok insan, giderek artan bir biçimde başka kolektif özdeşleşme biçimleri arıyor. Bu durum, demokratik-politik bir ortaklığı bir arada tutması gereken yurttaşlık bağıını bir şekilde sık sık tehlikeye atabilir. Çeşitli dini, ahlaki ve etnik fundemantalizmlerin artışı, görüşüme göre, liberal demokratik toplumların çoğunu karakterize eden demokratik açığıın sonucudur.”(Mouffe 2002: 101)

Mouffe’un önerdiği agonistik- çekişmeci- demokrasi modelinde, .okkültürlölülüğün kabul edildiği ve farklılıkların beraber yaşadığı kamusal alan kavrayışı söz konusudur. Demokrasi, yalnız bir yönetim biçimi değil, siyasal kararların meşruluğunu sağlayan ilkeleri ve değerleri de içeren bir kavramdır. Liberal demokrasi, farklılıkları elimine eder. Bu alanda esas olan farklılıkların birbirini sorgulaması değil, karşılıklı ilişki kurarak yaşamasıdır. Agonistik demokrasinin, temel sorunu kimlik-fark ilişkisi üzerinde döner.

Kimlik-fark siyasetini demokratikleşme stratejisi olarak ele alırken, hareket noktası, modern anlatıların kimlikleri yurttaş, birey ya da sınıf temelinde bütünleştirmesi sonucu uğradıkları meşruiyet krizidir. Kimlik olgusu, demokratik açılımlar yaratabileceği gibi, çoğulculuğa karşı bir tepki olarak da ortaya çıkabilir. Bu durumda siyasetin demokrasi ilkeleri içinde yapılabilmesi için kimlik ve farklılık üzerine düşünölmeli ve çok kültürlü-kimlikli bir yönelimle demokratik deneyimi derinleştirmek amaçlanmalıdır.

Agonistik demokrasi anlayışına göre kimlik, köktenci, dar ve kapalı kimlik ile tarihsel, çok boyutlu ve açık kimlik olarak ayrılır. Birincisi, diğer kimliklere karşı, tarihsel olarak kendisine bir öz yaratmış ve kendisini tamamlamıştır. Buna göre, her zaman bir öz, bir ortak kimlik deneyimi vardır ve bu öz, bir topluluğun üyeleri arasındaki yüzeysel farklılıkları ve tarihsel değişmeleri ortadan kaldırııcı bir dizi anlamları içinde taşır. Böyle bir kimlik karşısında yapılması gereken, bu kimliğin özünü keşfetmek ve onu ayrıcalıklı hale getirmektir. İkinci tür

kimlik ise, agonistik demokrasi anlayışının üzerinde durduğu kimliktir. Sabit bir özü yoktur. Böyle bir kimliğin kimlikler arası kopuşu değil, kimliklerin karşılıklı ilişkisini sağlayabilecek bir potansiyel taşıdığı vurgulanır. Agonistik çoğulcu söylem, kimlikler arası bir diyalog ve algılama ortamının yaratılmasını önerir. Bu ortam agonistik kamusal alandır ve çoğulculuğa dayanır. (Keyman 1998: 204)

Agonistik kamusal alan kimliğin tarihselliğinin, ilişkiselliğinin ve değişebilirliğinin tanındığı alandır. Öteki kimlikleri yok edici bir içerik taşımamasını sağlayan bir iletişim alanı olarak düşünülmesi gerekir. Farklılıkların birarada yaşamasını olanaklı kılan bu düşünce tarzı, agonizmadır. Mouffe, özellikle müzakereci demokratik modelden kendini ayırmak için antagonizma ve agonizma arasındaki ayrıma dikkat çeker. Antagonizma düşmanlar arasındaki mücadele iken, agonizma, “liberal demokrasinin eşitlik, özgürlük ilkelerine ortak bağlılığımız nedeniyle ortak bir zemini paylaştığımız meşru düşman” (Mouffe 2002: 107) anlamındaki, hasımlar arasındaki mücadeledir. Ve demokratik politikanın amacı da, antagonizmanın agonizmaya dönüştürülmesi olarak tarif edilir. Mouffe, bu ayrımı, daha önce sözünü ettiğimiz, toplumsalın kapanımsız olduğu fikri, iktidar tanımı ve bizatihi demokrasiyi, demokratikleşmeyi sürekli bir çatışma-çekişme hali olarak tanımlamasıyla ilgilidir. “Politika, bir çatışma ve farklılık bağlamında birliğin yaratılmasını hedefler ; ‘onlar’ın belirlenmesiyle, ‘biz’in yaratılmasıyla ilgilidir daima. Demokratik politikanın yeniliği, biz / onlar karşıtlığının üztesinden gelmek değil- bu, olanaksızdır- ama onun oluşturulduğu farklı tarzıdır. Can alıcı konu, biz / onlar ayrımını çoğulcu demokrasiyle uyumlu bir şekilde yapmaktır.” (Mouffe 2002: 106)

Mouffe, müzakereci modelin, rasyonel konsensus fikrine karşıdır ve kendi agonistik çoğulculuk modelini, çatışmalı bir konsensus önerisine dayandırır. Bu, hasımlar arasındaki, imtiyazlı çekişmecî karşılaşma alanıdır. Buna göre, çoğulcu bir demokrasinin ideali, rasyonel bir konsensusa ulaşmak olamaz. İktidarın rasyonel bir tartışma ile feshedilebileceği ve meşruluğun salt rasyonaliteye dayanabileceği fikirleri, demokratik kurumları tehlikeye sokan yanlısıdır. “Her tür toplumsal düzenin hegemonik doğasını ileri sürmek, demokrasi ve iktidar arasındaki geleneksel ilişkinin yerinden çıkarılmasıdır. Müzakereci yaklaşıma göre, bir toplum ne kadar çok demokratikse, iktidarın toplumsal ilişkilerin kurucusu oluşu o denli az olur. Ancak iktidar ilişkilerinin toplumsalın kurucusu olduğunu kabul edersek, o zaman demokratik politika için esas soru, iktidarın nasıl bertaraf edileceği değil, ama demokratik değerlere daha çok uyan iktidar biçimlerinin nasıl kurulacağı olur.” (Mouffe 2002: 104-105)

Mouffe’un radikal demokratik siyasetin kuramsal çerçevesini çizerken önerdiği, iktidarın merkezsizliği, öznelerin sabitsiz oluşu ve demokratik siyasetin, söylemsel olarak kurulmuş, farklı toplumsal öznelerin-kimliklerin hegemonik eklemleme pratiklerine dayandırılması, demokrasinin rasyonel bir uzlaşma değil, sürekli bir çatışma-çekişme hali olarak tanımlanmasını da beraberinde getirir. Radikal demokratik siyaseti tanımlayıcı en önemli öğelerden biri, aynı zamanda müzakereci demokrasiyle farkını ortaya koyan, bu özelliğidir. Radikal stratejilerin dayandığı, liberal demokrasi eleştirilerinden biri de, toplulukçu eleştiridir. Modernizmin içeriden bir eleştirisiyle kurulan toplulukçu söylem, radikal demokratik siyasetin, diğer liberal demokrasi eleştirilerine mesafesini anlamamıza yardımcı olacak teorik çerçevelerden biridir.

4. Liberal Demokrasi Eleştirisinde Toplulukçu Söylem

Toplulukçuluk anlayışı, modernite içinde gelişen muhalif bir anlayış olmasına rağmen, postmodern yeni durum karşısında giderek yayılan bir önem kazanmıştır. Michael Sandel,

Charles Taylor, Benjamin Barber gibi yazarları içine alan bu anlayış, temel olarak liberal demokrasinin atomistik toplum yapısının yeniden kurgulanması üzerine düşünür. (Keyman 1995: 140) Toplulukçu anlayışa göre, liberal toplum gereksiz derecede bireycidir. Bu bireycilik özel alanın yalnızlığı içinde ortak kimlikten ve etikten yoksundur. Dolayısıyla atomistiktir. Bunun için de liberal demokrasinin acil olarak bir topluluk anlayışı geliştirmeye ihtiyacı vardır.

Liberal demokrasinin eksikliği kavramsal olarak öngördüğü ve pratiğe de yabancılaşma olarak yansıyan hak kavramının siyasette bir ösellik olarak kabul edilmiş olmasıdır. Tek başına hak olgusu toplum içinde kendi mutluluğunu yaratamayan birey adına çok fazla bir şey ifade etmemektedir. Bireyi siyasetin aktif unsuru haline getiren olgu, bireyin yararadır. Yarar olgusu da maddi-manevi bir öz taşır. Bu özün birey tarafından tek başına yaratılması mümkün değildir. çünkü birey özünde toplum için varolan, toplumsallaştığı ölçüde bireyleşen bir öznedir. Bu öznenin varlığı kendi yaratımı değil toplumun yaratımıdır.

Liberal demokrasinin her tür bağımsız belirleyeni reddeden toplulukçuluk anlayışı, bireysel bağımsızlık ve haklar üzerine kurulmuş liberal demokrasi anlayışının kamu söylemini tahrir ettiği görüşünü vurgular. Buradan da anlaşılacağı üzere, toplulukçuluk, liberal demokrasinin özel alanına karşı, geniş bir kamusal alan kurgular. Buraya topluluğu koyar ve topluluğu, toplumu oluşturan her şey olarak tanımlar. Toplulukçuluğun benlik anlayışına göre, liberalizmin benlik anlayışı, içi boş olan, bireylerin kendi kimlikleri üzerindeki iddialarını engelleyen, benliğin toplum içinde varoluş gerçeğini reddeden bir anlayıştır. (Keyman 1995: 140-163)

Fuat Keyman, toplulukçuların topluluktan ne anladıklarının önemli olduğuna dikkat çeker: “Topluluktan liberal toplumların sahip olmadıkları bir nitelik anlaşılmalıdır. çünkü, liberal toplum bireysel olsa bile, bireysel hakların bireylerin paylaştığı ortak bir ilişkiyi içermesi, siyasal liberal söylemin de bir topluluk anlayışı olduğunun göstergesidir. Bu anlamda toplulukçulara göre, topluluk, toplumu kurandır, hatta toplumun kendisidir. Diğer bir deyişle, liberal toplum özgün bir topluluk biçimidir ve bu nokta siyasal liberal söylem tarafından her zaman gözardı edilir. Bunun nedeni de liberalizmin engellenmemiş benlik anlayışdır.” (Keyman 2000: 94)

Buna karşılık toplulukçuluk, gerçek özgürlüğün, bir topluluk ve yarar anlayışı ile anlam kazanacağını savunur. Birey, ortak değer ve ilkeleri üreten bir topluluğun üyesidir. Bireyler topluluk içinde ortak yararlar keşfederler ve kimlikleri bu yararlar yoluyla oluşur. Topluluk, kimliğin oluşumunun ve gelişiminin ön koşuludur. Bunu yaratan olgu demokrasidir. Demokrasi, “Farklı yararların tanınması ve korunmasını sağlayan adalet anlayışının devlet-birey ilişkilerini nitelediği bir sistemdir. Topluluğa dayalı siyaset, bu sistemin işleyiş tarzıdır.” (Keyman 1995: 151)

Toplulukçuluk anlayışının önemli temsilcilerinden biri olan Barber’a (1995) göre, liberal demokrasi, bireyin özerkliği, mahremiyeti, yalnızlığı ve mutlak hakların soyuluşu üzerine oturur. “...Özgürlük bencillikten ayrılamaz hale gelir ve kayıtsızlık yabancılaşma ve anomi tarafından içeriden bozular. Eşitlik piyasada mübadele edilebilirliğe indirgenir ve kavranması için gerekli olan ailevi ve toplumsal bağlardan kopartılır; mutluluk maddi doyum ile ölçülür, bu da ruhu zedeler... Bütün siyasal yaşamın temelini temsil eden, insanların zaruri karşılıklı bağımlılığı gerçeğine ilgisiz kalan cılız demokratik siyaset, olsa olsa durağan bir çıkar siyasetidir; asla bir icat etme ve yaratma siyaseti değil ve insanları en kötü halleri ile tasarlayan,

onları kendi kendilerinden koruyan bir siyasettir. Asla potansiyel olarak en iyi halleri ile koruyan bir siyaset değildir.”(Barber 1995: 54-55)

Barber, bu cılız demokrasiye karşı, kendi demokrasi anlayışını cemaat üzerine kurgular. Bu cemaatte yurttaşlar, birbirine kanla veya sözleşme ile değil, ortak çatışmalara ortak çözümler aramaya ortak ilgileri ve ortak katılımları ile bağlanan komşular olarak tanımlanır. Yurttaş, bir şeyi yapma- yapmama inisiyatifine sahiptir. Bu inisiyatifle yurttaş araçsal bir akılla değil, makul olma anlayışıyla siyasete katılır. Toplulukçu söylem, siyasal liberalizmin engellenmemiş benlik anlayışının bir eleştirisini sunarken, hakkın yarara önselliği ilkesini, yarara dönük olarak ters çevirir. (Keyman 2000: 96) Sandel’in deyimiyle, liberalizm, hakka dayalı bir politika ise, toplulukçuluk yarara dayalı bir politikadır. (Sandel 1999: 14) Böylece toplulukçu söylemin yarar kavramlarıyla liberalizmin parametrelerini genişletmeye çalıştıkları söylenebilir. Fuat Keyman, özellikle iki noktada toplulukçu söylemin bu özelliğinin her zaman demokratik bir topluma yol açmadığına işaret eder. Birincisi, toplulukçu söylemin topluluk kavramının muğlak olması ve topluluğun mekansal sınırları karşısındaki yetersiz ve tutarsız konumu, topluluk politikasının farklı siyasal sonuçlar doğurmasına yol açmaktadır. İkincisi de, toplulukçuların demokrasi sorununa ortak değerler ve ilkeler temelinde yaklaşması, topluluklar arası ilişkilerin ne şekilde kurulacağı ve düzenleneceği sorusunu açıkta bırakmaktadır.

Toplulukçu söylemin, sabit ve tutarlı kimlik anlayışına sahit olması, onu agonistic çoğulcu söylemden ayırır. Özellikle radikal demokrasi kuramının kimlik-fark siyasetine dayanan özelliği, bu anlamda da agonistik çoğulculuğun, bu paradigmaya en fazla outran perspektif olduğu düşünüldüğünde, toplulukçu söylemi daha çok, modernitenin içinden bir liberalizm eleştirisi olarak kavramak yerinde olur. Nitekim toplulukçu söylem, gerek toplum, gerek siyaset anlayışları açısından kapanımsız toplum, toplumsalın açıklığı ve bitimsiz siyaset anlayışlarına dayanan radikal stratejilere yalnızca bir liberalizm eleştirisi olmasıyla yaklaşır.

5. Radikal demokrasi, katılım ve müzakere

Bu teoriler, aralarında farklılıklar olmakla birlikte demokratik değerlerin derinleştirilmesini, demokrasinin biçimsel prosedürlerin ötesine geçmesi için önerdiler ve büyük bir kısmı da bunu radikal demokratik proje ya da radikal demokrasi olarak kavramlaştırdılar. Radikal demokrasi teorileri, çağdaş demokrasilerin yukarıda sözü edilen yarışmacı temsil sistemini kabul etmekle birlikte, demokratik değerlerin derinleştirilmesi arayışındadır. Bu noktada radikal demokratlar, demokrasi nosyonunun özellikle iki unsurunu önemser ve önerirler:

Birincisi kamusal karar almada daha geniş katılımdır (Rousseau 1712-1778). Buna göre yurttaşlar kamusal tercihlerde daha doğrudan ve aktif bulunmalı, siyasal meseleleri dert edinmeli ve siyasilerin talep ve kaygılarına cevap verip vermediğiyle ilgili olmalıdırlar.

İkinci olarak, radikal demokrasi teorisi, müzakereyi vurgular. İktidar ve çıkar merkezli bir siyaset yerine, yurttaşların kamusal sorunları işaret ettiği, çözüm için birlikte akıl yürüttüğü daha müzakereye dayalı bir demokrasiden yanadır. Müzakereci demokrasinin büyük hedefi, demokratik yaşamın itici gücünün pazarlık, çıkar birliği ve güçten, eşit yurttaşların ortak aklına doğru kaymasıdır. (Cohen 1996, Fung 2003)

Radikal demokrasi teorisinin pek çok savunucusu katılım ve müzakere unsurlarını birlikte önerdiği halde bunlar, modern demokratik projenin farklı geleneklerinden gelişen ve yarışmacı temsilin farklı yönlerini yansıtan iki eksenidir. Bu eksenler arasındaki gerilimi ortaya

koyabilmek için, radikal demokrasinin temsili demokrasi üzerine eleştirilerini belirtmek gerekir. Liberal demokrasi eleştirileri, demokratik açık terimini kullanarak, yarışmacı temsil sisteminin boşluk ve eksikliklerinden bahsederler:

Birincisi temsil sisteminin karakteri ve sınırlı bir araç olmasıdır. Yurttaşlar, bu sistem dolayısıyla kamusal konularda kendi değerlendirme ve yargılama kapasitelerini, profesyonel siyaset alanına devredebilirler. Bu durumda temsiliyet işinin ifa edilmesi ortak akılla sorun çözme kapasitesinin yerine geçer.

İkinci demokratik açık, eşitlik sorunu üzerinedir. Liberal demokrasi, eşit bir yarışmacı temsil sistemi için çok önemli bir koşulu, siyasal eşitlik prensibini biçimsel olarak sağlamış olsa da, sistemin üzerinde siyasal olarak ne kadar etkili olduğunuz sosyal ve ekonomik eşitsizliklerle şekillenir. Nitekim siyasal avantajın önemli bir kaynağı ekonomik avantajdır. Ayrıca temsil sistemi, bazı çıkarlara yoğunlaşma eğilimindedir. Buna ek olarak otoriter geçmişli olan ülkelerde seçimler otoriter pratiklerin yeniden üretilmesine hizmet edebilir. (Avritzer, 2000)

Radikal demokrasi teorisyenleri böylece, müzakere ve katılımı siyasal eşitliği arttırmak için isterler. Müzakere büyük kaynakların gücünü, iyi argümanların gücüyle azaltır ve dengelerken, katılım, siyasal rekabetin yönünü iyi örgütlenmiş paradan iyi örgütlenmiş topluma doğru çevirir. (Fung, 2004)

Radikal demokrasi teorisinin yarışmacı temsil sistemine üçüncü itirazı, bu sistemin demokratik nosyonun merkezinde yer alan siyasal özerklik hedefini gerçekleştiremediği yönündedir. Bununla insanların kendileri için koydukları kurallarla yaşama imkânı kastedilir. Bu noktada temsili demokrasilerin, demokratik nosyonda yer alan kendi kendini yönetme idealini gerçekleştirme kapasitesi üzerine bir sorgulama olduğunu görürüz.

Buna karşılık müzakereci demokraside ise, yasa ve siyasalar, yurttaşların aktif şekilde müdahil olduğu süreçlerin ürünüdür. Bu süreçte ortak akla dayanarak kamusal sorunlar üzerine çözüm üretilmesi tasarlanır. Burada ortak akıl, adalet, özgürlük, fırsat eşitliği, kamu güvenliği gibi genişçe paylaşılan değerleri ifade eder. (Fung, Cohen, 2004). Yurttaşlar, kamusal sorunların tayininde ve çözümünde farklı önceliklere sahip olsalar bile siyasal değerleri ciddiye alırlarsa kararlar güç ve çıkarların ürünü olmaktan çıkar; kamusal çıkarların gerçekleşmesine yönelmiş olur.

Müzakereci demokrasi modelini önerenlerin temel iddiaları, uygun müzakere prosedürleri sayesinde, hem liberal hakların savunulması olarak anlaşılan rasyonaliteyi hem de halk egemenliği tarafından temsil edildiği şekilde, demokratik meşruluğu sağlayacak anlaşma biçimlerinin mümkün olduğudur. Bu şekilde, müzakere yoluyla çoğulcu bir yönetim pratiğinin sağlanacağı, demokratik değerlerin katılımcı, müzakereci bir demokrasiyi destekleyeceği varsayılır. Fakat müzakere ve katılım, demokrasi geleneğinde farklı güzergahları ifade eder. (Fung, Cohen, 2004)

Şöyle ki, müzakerecinin niteliğini arttırmak, kamusal katılıma mal olabilir. Örneğin yasama, yürütme ve yargı mensuplarının karar almada müzakereci bir yol izlemesi halinde, yasal ve idari süreçlerde ortak akla azami dikkat gösterebilirler, ama bu karar alıcıların kendilerini toplumun diğer kesimlerinden izole etmesiyle de sonuçlanabilir.

Tersi bir örnekte, katılımı genişletmek de müzakerecinin niteliğinin zayıflamasıyla sonuçlanabilir. Referandum ve geri çağırma gibi araçlar, seçmenlerin yasama ve siyasa

belirleme, hatta seçilmiş kamu görevlileri üzerinde doğrudan etkide bulunmalarını sağlar; öte yandan evet ya da hayır şeklinde yapılan bu tür oylamalar, ilgili sorunlar üzerine gerekçeli tartışmadan vazgeçirebilir ya da uzaklaştırabilir.

Daha temel olarak da, toplumsal karmaşıklık ve ölçek, hem katılımcı hem müzakereci siyasalar yapılmasını kısıtlar. Müzakere yeterli bilgi ve ilgili konuda çıkar sahibi olma koşullarına bağlıdır. Katılımın ölçeği genişledikçe, bu koşulların azalma ihtimali ortaya çıkar.

Sonuç yerine

Demokratik değerlerin müzakere ve katılım yoluyla derinleştirilmesini öneren radikal demokrasi teorileri, müzakere ve katılım arasındaki bu gerilimi azaltacak işbirliğine yönelik araçlar bulmaya çalışırlar. Bu noktada iki strateji ortaya çıkar:

Birincisi, müzakereci katılımı genişletmeyi hedefler, ama onu sadece iktidar pratiği üzerindeki zayıflatıcı etkileriyle bırakır. Habermas'ın deyişiyle 'kültürel olarak harekete geçen kamular' ya da 'sivil toplum kuruluşları' tarafından kurulan 'informel kamusal alan'da yurttaşlar siyasal sorunlar üzerine müzakere ederler. Diğeri, iktidar pratiğini doğrudan etkileyecek şekilde müzakereci katılımın niteliğini yükseltmeyi hedefler, ama katılımı kısıtlı tutar.

Katılımcı- müzakereci düzenlemeler, siyasal kurumların çözmediği sorunları işaret etmek ve problem çözme temelinde harekete geçen, siyasal alanla doğrudan bağ kuran etkin kamular oluşturmak konularında avantaj sağlayabilir. Öte yandan sınırlı ve küçük ölçekli olan bu tür düzenlemeler modern siyasal kurumların yerine tümüyle geçemez; bu nedenle de informel kamusal alanla birlikte yarışmacı temsil sisteminin katılıma dayalı müzakereci düzenlemeler aracılığıyla nasıl dönüşebileceğini düşünmek gerekir.

KAYNAKLAR

- Avritzer, Leonardo, *Democracy and Public Space in Latin America*, Princeton University Press, 2002
- Benhabib, Seyla, "Müzakereci Bir Demokratik Meşruiyet Modeline Doğru", *Demokrasi ve Farklılık*, Seyla Benhabib (haz.), WALD Yay., İstanbul, 1999.
- Cohen, Joshua, "Müzakereci Demokraside Usul ve Esas", *Demokrasi ve Farklılık*, Seyla Benhabib (haz.), WALD, İstanbul, 1999.
- Cohen, J., Fung, A., "Radical Democracy", *Swiss Political Science Review*, Vol. 10, No. 4., 2004.
- Fung, A., *Empowered Participation Reinventing Urban Democracy*, Princeton University Press, 2004.
- Habermas, J., "Siyasal Katılım Kendi Başına Bir Değer mi?", *Toplum ve Bilim*, 27, 1984.
- Habermas, J., "Demokrasinin Üç Normatif Modeli", *Demokrasi ve Farklılık*, Seyla Benhabib (haz.), WALD Yay., İstanbul, 1999.
- Habermas, J., "Siyasal Kuramın Sorunları Üzerine Bir Söyleşi", *Cogito*, 15, 1998.
- Keyman, F., *Türkiye ve Radikal Demokrasi*, Alfa Yay., 2000, İstanbul.

- Keyman, F., “Demokrasi Topluluk Ve Fark”, *Toplum ve Bilim*, 66, 1995.
- Levent Köker, “Radikal Demokrasi”, *Diyalog*, 1, Ankara, 1996.
- Levent Köker, *Demokrasi Üzerine Yazılar*, İmge Yay., Ankara, 1992.
- Mouffe, C., *Demokratik Paradoks*, Epos Yay., Ankara, 2002.
- Sandel, M., “Şekli Cumhuriyet ve Engellenmemiş Benlik”, çev. Filiz Çulha, *Mürekkep*, 1, 1999.
- Tekeli, İlhan, “Önsöz”, H. Bülent Kahraman, F. Keyman, A. Yaşar Sarıbay, *Katılımcı Demokrasi Kamusal Alan ve Yerel Yönetim*, WALD, İstanbul, 1999.
- Yeğen, Mesut, “Liberal Demokrasiden Radikal Demokrasiye Geçiş(sizlik)ler”, *Toplum ve Bilim*, 87, 2001.